

Een tragedie van het Nederlandse moederschap anno 2015

Munttheemoeders, luie moeders, kenau moeders, luxe moeders Vrouwen met kinderen, daar wordt graag een etiket op geplakt. Hoe combineer je werk met de zorg voor kinderen?

Wees de vrouw die je wilt zijn

Kies voor jezelf de juiste weg

(Antigone, 442 jaar voor Chr)

Het was weer leuk afgelopen jaar in het feministisch debat in ons kikkerlandje. Jeroen Pauw regeerde de debatten op tv als koning Kreon van Antigone, dit keer geen koning van het land, maar de koning van de tv die eigen wetten en regels maakt. In een interview met het AD op 22 augustus antwoordde hij op de vraag of er meer vrouwen aan tafel bij hem zouden komen zitten: *'Als ze (de vrouwen) langzamerhand iets in onze samenleving gaan betekenen wel. Maar feitelijk is dat niet zo.* Het leek geen mening maar een wetmatigheid die koning Pauw hier afkondigde. En daar vielen al onze Antigone's over. Struikelend tussen de wetmatigheden van het leven van een vrouw anno 2015 en de zorgelijke, moederlijke gewetensvragen die eeuwig lijken te gelden. Elk vrije mens op de wereld zit gevangen in de innerlijke strijd tussen aanpassen aan de eisen en wetten van deze tijd en daarnaast een leven na streven dat past bij het grotere gevoel, bij je eigen geweten of wellicht zelfs de goddelijke macht. Maar (hoogopgeleide) moeders in Nederland lijken het nog eens extra te voelen; juist in het vraagstuk van de zorg versus arbeid komt de tragedie van Antigone prangender naar voren. De tragedie laat zich in alle hevigheid zien. Alle moeders die ik spreek geven vol emotie hun verhaal over hun eigen geworstel tussen werk en zorg en vele opiniestukken verschenen er over dit onderwerp. Het lot dat de vrouw een kind mag baren uit vrije wil, maar is er wel sprake van een vrije keus? Vrouwen worden immers nog steeds geacht kinderen te krijgen, zowel vanuit de natuur, als vanuit onze sociaal-emotionele verwachtingen. Een vrouw van 40 die geen kinderen heeft zal zich nog altijd moeten verdedigen. Het is de handeling waar we het over hebben van het moederschap in Nederland anno 2015, waarbij de spanning die er heerst tussen het in relatieve vrijheid gekozen moederschap, de noodzakelijkheid van het kinderen opvoeden en het actief bijdragen aan de maatschappij voelbaar is.

De tragedie van het moederschap is duidelijk in Nederland naar voren gekomen toen vrouwen ook eindelijk van de staat *mochten* werken. Na de tweede wereldoorlog werd de vrouw nog geacht na het huwelijk voor de kinderen en het huis te zorgen, aangezien we aan een opbouw bezig waren. Zo ongeveer met het verschijnen van boek 'Het onbehagen van de vrouw' in 1967 van Joke Smit, werd de hedendaagse tragedie van de werkende moeder opgestart. De dagelijkse tragedie van de al dan niet vrije keuze voor het krijgen van een kind, de 'vrije' keuze om wel of niet te werken, de 'vrije' keuze om te zorgen, alles roept emotie op, het spel wordt in het debat gevoed met een verfraaide taal (vaak aangeduid in de media als 'vuile modderoorlog', met zoals eerder al genoemd termen als 'munttheemoeders' en 'luie moeders') en het lot van het kinderen krijgen speelt de cruciale rol. Of het een noodlot is, is de vraag, maar onafwendbaar in ieders leven is het in elk geval. Het verhaal wordt elke dag uitgebeeld en in talloze keukens en woonkamers worden er dagelijkse toneelstukken met dit onderwerp opgevoerd.... Alle kenmerken van de Griekse tragedie zijn genoemd. We lijken gevangen te zitten in een web van verwachtingen, ambities en vooroordelen.

Gelukkig hebben we de feministen. Die geven, mits ze tegelijkertijd worden besproken, een genuanceerd beeld van hoe we er tegenaan kijken in Nederland in de huidige tijd. Ingrid Robeyns beschrijft het dilemma van zorg en werk haarfijn, met alle soorten feministen naast elkaar uiteengezet in haar artikel, dat verscheen in december 2011 in *filosofie en praktijk*, 'Zorg, arbeid, en man-vrouw emancipatie'.

Allereerst zijn er de arbeidsfeministen met Nellie Kroes en Heleen Mees als boegbeelden: moeders moeten harder werken en we moeten af van de deeltijdbanen. Ze stellen dat vrouwen veel uitdrukkelijker en actiever moeten zijn op de arbeidsmarkt. Heleen Mees vroeg zich in 2007 af of de Nederlandse vrouw lui is. Ze vindt het Amerikaanse model, waarbij hoogopgeleide vrouwen veel uren betaalde arbeid verrichten en daarnaast de zorg en het huishouden uitbesteden aan lager opgeleide vrouwen, een veel beter evenwicht dan het Nederlandse model, waarbij hoogopgeleide vrouwen zowel werken (in deeltijdbanen) als zorg en huishouden zelf voor hun rekening nemen. Zorg moet dus beleidsmatig betaalbaar gemaakt worden en kinderopvang goed en flexibel. In dit feminisme hoor je eigenlijk de stem van Kreon het hardst; onderwerp je aan de regels en wetten die er nu gelden en familie komt op een tweede plek. Kreon stelt *'Wie boven zijn eigen vaderland een eigen vriend of zijn familie stelt, die is voor mij niets waard'* (Antigone, p 93). Het is een model dat een persoonlijk ideaal kan zijn, maar in mijn ogen kan en mag het niet als het enige maatschappelijke ideaal naar voren worden geschoven, omdat er altijd verschil zal blijven bestaan in mensen, zorgzaam of ambitieus, ongeacht welk geslacht of welke leeftijd je hebt. Bovendien vraag ik me af wie het huishouden en de kinderen verzorgt bij de lageropgeleide vrouwen, als ze werken bij de hogeropgeleide moeders? Willen we deze tweedeling in onze maatschappij wel en focust dit debat zich niet te veel op de hogeropgeleide?

Tegenover de arbeidsfeministen staan de verschillfeministen, met boegbeelden Beatrijs Smulders en Egbert te Velde. Zij benadrukken het verschil tussen mannen en vrouwen en dan vooral als vrouwen moeders zijn. Het berust, volgens te Velde op een misverstand om te denken dat de verschillen in gedrag te wijten zijn aan culturele patronen en dus met 'social engineering' gecorrigeerd zouden kunnen worden. Een slimme meid begint op tijd aan kinderen (hoezo vrije keus?) en geniet van het moederschap zonder zich op de werkvloer in competitie te willen storten met mannen. Zorg moet dus beleidsmatig gesubsidieerd worden en de vrouw zou een jaar moederschapsverlof moeten krijgen. Ook deze feministen leggen hun zienswijze op als 'het' maatschappelijk ideaal. Daarbij zijn de vertrekpunten die ze hanteren niet wetenschappelijk onomstreden (het nature-nurture debat). Het verschillfeminisme versterkt bovendien de coderingen als 'man' en 'vrouw' in de maatschappij. Dit staat haaks op het huidige beleid van de overheid: gendercoderingen zouden moeten worden geslecht. We zouden ons hierbij kunnen afvragen of we, als we de verschillfeministen volgen, wellicht slaaf zijn geworden van begrippen die we zelf hebben gecreëerd? Zijn wetten willekeurige afspraken tussen mensen, of liggen er toch (zoals de verschillfeministen stellen) eeuwige principes aan ten grondslag? Als we het beleid van de verschillfeministen 100% zouden volgen, zouden we thuiszittende moeders hebben die zich inderdaad zoals Pauw zegt niet mengen met de maatschappij en zal Kreon gevolgd worden, 'Zolang ik leef heerst hier geen vrouw' (Antigone, p 106).

Dan hebben we nog, de vooral in Nederland florerende, gelijkheidsfeministen. Deze groep wil mannen en vrouwen gelijk behandelen en daarmee ook de zorg en de arbeid gelijk verdelen. Eigenlijk zou je kunnen stellen dat dit de theorie is, die een compromis is tussen Antigone en Kreon, een beetje van jezelf en een beetje van de geëiste wereld. Het grootste nadeel van dit denkbeeld is dat het in de afgelopen periode (zeg 50 jaar) weinig tot geen praktische voorbeelden heeft voortgebracht. Het is een *theoretisch* model, waardoor het naar mijn mening waarde verliest. Hiervoor zagen we al dat het verschillfeminisme generaliseert (alle vrouwen

zijn zorgzaam, alle mannen niet), maar daartegenover generaliseert het gelijkheidsfeminisme ook: er wordt een soort androgyne mens gecreëerd die diversiteit en heterogeniteit ontkent. Ook deze feministen laten in mijn ogen te weinig ruimte over voor het individu. En daarbij: zal dit ideaal niet te veel leiden tot totale rationalisering van het leven, de overheersing van apollinische krachten, waarbij alles goed gecategoriseerd moet zijn en netjes verdeeld moet worden, waarbij er voor andere, meer dionysische levenskrachten geen plek meer is?

Als laatste is er de groep van de keuzefeministen. Dit is op dit moment het grootst gehoorde geluid. Iedereen mag (en moet) zelf weten hoe hij of zij zijn leven indeelt en we willen daar zeker geen beleid op hebben van boven af. De feministen uit de jaren '60 hebben hard gevochten voor gelijke kansen en die zijn er nu. Problemen die moeders nu ondervinden zijn van persoonlijke aard en moeten zelf worden opgelost. Hier schuilt een gevaar in, zoals eerder genoemde Ingrid Robeyns beschrijft in haar artikel. Ten eerste hebben we zoveel kennis opgebouwd in de loop der jaren over dit onderwerp, dat je die kennis eigenlijk ook behoort te gebruiken. De overheid heeft die kennis wel (kennis moet juist keuzes inperken, de mens maakt nu eenmaal vaak de verkeerde keuzes), maar laat die kennis links liggen en houdt zelfs informatie achter. Daarmee is het geen eerlijke vrije keus. Ten tweede gaat het keuzefeminisme vooral over wat we willen in het leven, en gaat het voorbij aan het feit dat er soms ook dingen moeten. Ten derde gaat de keuzefeminist voorbij aan het feit dat er veel verwacht, aangeleerd, genormeerd is in onze maatschappij dat gender bepaald is, waardoor van een zuivere vrije keus geen sprake is. Ten vierde richt de keuzefeminist zich volledig op de vrijheid om te kiezen, maar om rechtvaardigheid te waarborgen moet die vrijheid voor iedereen gelijk zijn. Dat veronderstelt dat er geen barrières zijn, die voor sommigen wel en voor anderen niet zouden gelden. Het vijfde tegenargument is dat de keuzefeminist betoogt dat je moet kunnen kiezen wat je wilt, maar je moet dan wel kunnen kiezen uit waardevolle opties! Als kinderopvang te duur of te slecht is, als de baan waar je deeltijd kunt werken niet voldoet aan jouw eisen, als de school veel vraagt van ouders, etc dan zijn de opties niet waardevol. Kortom: het keuzefeminisme kent vele tekorten, terwijl in beginsel het een heel liberaal, vrij standpunt lijkt waar je weinig tegenin kunt brengen.

Zoals we zien, is er een scala aan mogelijkheden om je mening onder te categoriseren. De verschillen zijn scherp en er lijken tussen de vier opties weinig mogelijkheden tot compromis. Juist daardoor dwingt het je te kiezen om ergens voor te gaan staan, het enige is ... is hetgeen we graag zouden willen wel haalbaar? Misschien denken we dat we alles kunnen bereiken, kinderen die we goed opvoeden, autonome keuzevrijheid en totale rechtvaardigheid tussen mannen en vrouwen maar misschien is dat wel veel te veel gevraagd, getuigd het van hubris en jagen we het onmogelijke na? Moeten we dit eerst eens onder ogen zien? En dan daarnaast juist met volle humor de rollen van vastgeroeste vrouwelijke verpleegsters en mannelijke leiders omdraaien? Juist met meer luchtigheid de situatie bekijken en vooroordelen slechten? Zodat we niet tot stilstand komen, in een verstand debat, maar juist geprikkeld worden om niet tot stilstand te komen in de vraag tussen zorg en levenskunst aan de ene kant en apollinisch vooruitdenken aan de andere kant? Moeten we niet blijven debatteren, opgelegde begrippen ter discussie stellen omdat ze nu eenmaal niet intrinsiek van de wereld zelf zijn, maar door ons mensen gemaakt zijn? En niet de vuile modderoorlog tussen munttheemoeders en arbeidsfeeksen het klimaat laten bepalen, waardoor het debat zich beperkt tot een bepaalde groep hogeropgeleide dames en daarmee tot stilstand lijkt te komen in alle overige sociale groepen.

De tragedie, met de zo kenmerkende ambigue tegenstellingen en rollen die onderscheidt tussen het goede en kwade verbrijzelt, zet het theater van de man en vrouw, zorg en arbeid tegenover elkaar. Er lijkt een vrije keus te zijn, maar die is er niet. Er is een lot, dat komt met de onafwendbare levensvraag: willen we een kind? Er is een koor van de media en alle

toeschouwers om ons heen die ook wel iets vinden van jouw keus, en er is een hoogmoed anno 2015 dat alles maakbaar is en haalbaar is. Er is een harde taal, er is het onbehagen dat schuurt, dat je als moeder voelt dat je kunt falen door jouw keus. Dat gaat gepaard met enorm veel emotie en soms lijken de rollen die gespeeld worden vast te staan. En al deze factoren zorgen ervoor dat het debat een tragedie wordt en dat de vraag hoe je je leven met kinderen en werk in wilt richten een moeilijkheid wordt.

Maar.... maken we niet zelf de discussie? Voeren we hem nu niet zo, dat de discussie verstart in kampen, onafwendbaarheid en met vastgelegde principes en werpen we daardoor niet zelf de tragedie op? Moeten we niet rechtvaardig tegenover de wereld staan (zoals Lyotard stelde)? Haar niet een vorm opdringen die ze niet heeft? Geen slaaf worden van begrippen die we zelf hebben opgeworpen? De tragedie vorm lijkt toch te star te zijn. Het stevent af op een afgrond, op een catastrofe die er niet hoeft te zijn. Er is een continue spanning, maar laten we het debat als een dynamische polariteit beschouwen in plaats van tot stilstand te komen. Stilstand in de gender-discussie is funest. Mensen keren zich ervan af of verschuilen zich in kampen. Maar juist in de genuanceerde strijd zullen we in mijn optiek verder komen, verder komen in wetmatig apollinische denken en gevoelsmatig dionysische doen, in de arbeid maar ook in de zorg. Niet de zaken tegenover elkaar zetten zoals het in het feministische debat lijkt te gaan. Niet de splijtzwam als Antigone of Heleen Mees opzetten, want zoals we zagen is een bijkomend nadeel aan deze verstarde discussie, dat vele mannen en vrouwen zich daardoor niet mengen in de f-discussie (zo wordt de feministische discussie nu ook wel genoemd, omdat 'feminisme' als term al weerstand oproept).

Bovendien: de tragedie mist onmiskenbaar de nodige humor... terwijl die in mijn optiek in dit debat broodnodig is! Je ziet nooit een cartoon van een mannelijke verpleegster in een te krap verpleegsterspakje. 'Rethink your gender' riep Virginia Woolf al toe. Volgens Woolf nemen we in het leven rollen aan, als man en vrouw, om het sociale en maatschappelijke systeem te laten werken. Maar daardoor benutten we niet ons hele mens-zijn. We zijn, volgens Woolf, meer dan de rollen die we aannemen. Als we ons volle zelf willen kennen moeten we aan gender-buiging doen: "We need to seek experiences that blur what it means to be "a real man" or "a real woman." (*A Room of One's Own*). Dus wel die vader vragen hoe hij zijn gezin met werk combineert, en niet alleen de vrouw dit voor de schenen werpen. En wel die vrouw vragen hoe zij denkt interessant te zijn voor de maatschappij, net zo goed als we dat aan de man vragen. Maar mag het met een beetje humor?

We zouden in mijn optiek de discussie niet alleen moeten laten voeren door de feministische, hogeropgeleide vrouwen of laten bepalen door Jeroen Pauw. Het is een *levensdebat* dat we met elkaar moeten aangaan. Met man en vrouw, hoog en laag opgeleid, jong en oud, gekleurd en blank, en laat daarbij de geijkte verdelingen eens varen en laat ons het leven in al zijn facetten, in alle volheid beschouwen.

Laten we niet in stilstand leven of erger nog, massaal terugvallen in conservatieve rolpatronen. Laten we niet in te grote tevredenheid verkeren (zoals de keuzefeministen), of als je het f-woord aanroert een zuurpruim genoemd worden. Opdat ons niet het lot wordt opgedrongen dat wijzelf niet zien aankomen.

Geef ons humor, desnoods komedie. Laat ons onszelf in volheid aanschouwen, hoe klungelig of onbeholpen en verstart in de rollen die we aannemen. Neem ons op de hak ongeacht leeftijd of gender en laten we van daaruit in het dynamisch debat verder komen, om zo te worden wie we ten volle willen zijn.

Literatuur:

- Sofokles, (2008), *Oidipous, Antigone*, Amsterdam: Athenaeum
- De Mul, J., (2006) *De domesticatie van het noodlot (herziene druk, 2014)*, Rotterdam: Lemniscaat
- Woolf, V. (1983) *Een kamer voor jezelf*, Amsterdam: Bezige Bij.
Oorspronkelijke titel : *A room of one's own* (1929) Londen: Hogarth Press

Artikelen:

- Robeyns, I. (2011) *Zorg, arbeid en man/vrouw-emancipatie*. *Filosofie en Praktijk*, 32 (4)
- Robeyns, I. (2011) *Het vaderschap als incident, en andere onopgeloste problemen*. *Socialisme & Democratie*, 68, (1-2)
- Interview: Jeroen Pauw wil best vrouwen aan tafel 'als ze goed en leuk zijn'. Verschenen in AD, 22 augustus 2014
- Schuttert, N. *Liever een kind dan een carrière*. Verschenen in NRC, 8 augustus 2014
- Enk, S. Van den, *Vrouwen minder boeiend? Ja door het moederschap*. Verschenen in NRC, 29 augustus 2014.
- Zee, R. Van der *Zij stond ooit voor vrijheid*. Verschenen in NRC, 30 augustus 2014
- Rijksoverheid www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vrouwenemancipatie
- Rijksoverheid: Hoofdlijnen emancipatiebeleid: vrouwen- en homo-emancipatie 2015